

Kris i befolkningsfrågan?

Den svenska befolkningsutvecklingen karakteriseras av främst två tendenser. Dels har fruktsamheten sjunkit varför vi vid frånvaro av kompenserande invandring kan förvänta oss en befolkningsminskning med kanske upp till 1 miljon fram till år 2025. Dels förändras befolkningsstrukturen genom att andelen åldringar ökar, andelen barn minskar medan den aktiva åldersgruppen mellan 20 och 64 år förväntas utgöra en konstant andel av befolkningen. Båda dessa tendenser tycks av den aktuella debatten att döma uppfattas som starkt oroande och krav har också framförts på en ny befolkningskommision. Befolkningsutvecklingen i Sverige har därmed åter blivit ett aktuellt debattämne reflekterat också i bidrag till Ekonomisk Debatt och genom en intressant analys i en nyutkommen bok med titeln "Befolkning och ekonomi" av Carl Johan Åberg och Allan Nordin.

Låt oss avfärda påståendet att det är "bristen på framtida arbetskraft" (Holmberg & Arvidsson, Ekonomisk Debatt 1977: 8) som befolkningsdebatten handlar om. Om det verkligen förhöll sig så vore debatten baserad på en missuppfattning. Det är visserligen ett vanligt, men missvisande, påstående att bristen på arbetskraft utgör ett viktigt hinder för snabb ekonomisk tillväxt i framtiden. Det väsentliga ur välfärdssynvinkel är givetvis tillväxten

per sysselsatt eller konsumtionsnivåns utveckling *per capita* och inte den totala *nivån* på produktionen eller konsumtionen vid olika tidpunkter i framtiden.

Om begreppet brist på arbetskraft ska ha någon mera fundamental betydelse måste det vara brist i förhållande till storleken på den arbetskraft eller befolkning som ger den högsta tillväxten i produktionen eller konsumtionen *per sysselsatt*. Det återstår ännu att visa att en högre nivå för konsumtionen *per capita* skulle kunna realiseras vid en större total befolkning i Sverige. Tvärtom talar viktiga faktorer för motsatsen. Allteftersom befolkningens och produktionens absoluta omfång växer, växer sig samtidigt en rad målkonflikter starkare genom att pressen på naturresurser och miljö ökar med åtföljande restriktioner (normer för föroreningar, begränsade lokaliseringmöjligheter osv) på produktionsmöjligheterna och därmed tillväxttakten.

Partiellt sett utgör således befolkningsnivåns utveckling knappast något problem för välfärdsutvecklingen i Sverige under överskådlig tid. Däremot kan förändringarna i befolkningsstrukturen som följer med denna befolkningsutveckling utgöra ett problem. Det är dessa strukturproblem som Åberg och Nordin framförallt diskuterar.

Mot bakgrund av deras egen analys är det emellertid svårt att förstå de slutsatser Åberg och Nordin drar när de hävdar att den förväntade befolkningsutvecklingen leder till en "icke önskad utveckling av vårt samhälle" med "ris-ker för en allmän stagnation av vår samhällsutveckling".

De tre alternativa scenarios för befolkningsutvecklingen som diskuteras av Åberg och Nordin ger i stort sett samma utveckling av konsumtionen per capita. Det centrala i deras analys är de samhällsekonomiska effekterna av en förändrad befolkningsstruktur med tendenser till högre andel åldringar och lägre andel barn, tendenser vilka förstärks vid en negativ befolkningsutveckling. Det största problemet vid en sådan befolkningsutveckling synes vara de utfästelser som gjorts till pensionärerna, utfästelser vilka är givna i absoluta be-
lopp och inte i relation till de aktivas inkomster under samma period. Även om de yrkesaktiva utgör en konstant andel av befolkningen oberoende av befolkningsutvecklingen kan denna omfördelning av försörjningsbördan från yngre till äldre utgöra ett politiskt problem även om den totala försörjningsbördan för både äldre och yngre är konstant. Den fråga det här gäller är om de yrkesaktiva kan tänkas acceptera att ta ut en stor del av den ökande standarden i framtiden via den minskade frukt-samheten (vilken reducerar försörjningsbördan för de yngre) då höjda pensionsavgifter kan förväntas lägga beslag på en stor del av utrymmet för lönehöjningar. Detta omfördelningsproblem är betydelsefullt redan vid en långsamt ökande befolkning men tenderar att skärpas vid en negativ befolk-ningsutveckling. En höjning av pen-

sionsåldern skulle givetvis reducera pro-blemets omfattning.

Åberg och Nordin pekar också på de tendenser till en snabbare avfolkning av landsbygden som följd av förskjut-ningarna i befolkningsstrukturen vid en negativ befolkningsutveckling likaså de omställningsproblem som uppkommer inom utbildningssektorn genom det starkt reducerade behovet av lärare. Pressen på sjukvården reduceras där-
emot genom befolkningsutvecklingens dämpande effekt på sjukvårdskonsum-tionen.

De positiva aspekterna vid en station-
när eller negativ befolkningsutveckling behandlas inte av Åberg och Nordin. Dessa är kanske inte så lätt kvantifier-
bara men det är uppenbart att proble-
men med den yttre miljön, utvinningen
av naturresurser och exploateringen av
marken för bostäder och industri ten-
derar att reduceras vid en långsammare
befolkningsutveckling.

Motivet för en befolkningspolitik
med syfte att påverka fruktsamheten
måste baseras på att det existerar en
avvikelse mellan individernas egna åsik-
ter om hur många barn de önskar sig
och den befolkningsutveckling de öns-
kar för landet som helhet.

Existerar en sådan avvikelse mellan
individuella och kollektiva åsikter kan
avvikelsen lika väl gå åt det andra hål-
let dvs att en stagnerande eller negativ
befolkningsutveckling uppfattas som
något positivt. Även om Sverige fram-
står som glest befolkat i ett internatio-
nellt perspektiv har vi ändå påtagliga
trängselproblem speciellt vad gäller ut-
nyttjandet av marken.

Argumenten för en mera aktiv frukt-
samhetsstimulerande befolkningspolitik
övertygar inte.

Lennart Hjalmarsson